

Sigrid Flem Habberstad

En fortelling om oss

En affektiv narratologisk analyse av Olaug
Nilssens *Tung tids tale* (2018)

Bacheloroppgave i NORD2901

Veileder: Sidsel Boysen Dall

Juni 2023

Sigrid Flem Habberstad

En fortelling om oss

En affektiv narratologisk analyse av Olaug Nilssens
Tung tids tale (2018)

Bacheloroppgave i NORD2901
Veileder: Sidsel Boysen Dall
Juni 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven utforsker følelsenes rolle i samtidslitteraturen, og betydningen det kan ha for samfunnet. Hovedvekten i oppgaven ligger på hvordan litteraturens emosjonelle virkning på leseren kan stimulere til politisk endring. Det skjønnlitterære utgangspunktet for oppgaven er Olaug Nilssens roman *Tung tids tale* fra 2018. Ved å tematisere ulike tendenser ved den norske velferdsstaten gjennom en rørende historie om pårørenderollen, egner romanen seg godt til å belyse oppgavens spørsmål. Romanen analyseres ved hjelp av begreper fra den tradisjonelle narratologien og den nyere affektive narratologien. En narratologisk tekstorientering fokuserer på teksten i seg selv, og kan på denne måten identifisere mønstre i teksten som kan bidra til å forklare litteraturens ekstralitterære effekt. I denne oppgaven tillegges tekstens følelsesmessige mønstre stor vekt. Hvordan og hvorfor er *Tung tids tale* en følelsesladet roman, og hvordan kan dens emosjonelle aspekt inneha et politisk potensial?

Innholdsfortegnelse

Introduksjon	3
Metode	4
<i>Narratologi og affektiv narratologi.....</i>	<i>4</i>
<i>Fortellerstemme, personstemme og fokalisering.....</i>	<i>5</i>
<i>Rom- og tidselementer.....</i>	<i>5</i>
<i>Litterære personer.....</i>	<i>6</i>
Litterær analyse av <i>Tung tids tale</i>	7
<i>Presentasjon av romanen.....</i>	<i>7</i>
<i>Olaug som forteller og sansende instans.....</i>	<i>7</i>
<i>Tidselementer, følelser og affektive rom .....</i>	<i>9</i>
<i>Karakterer og konflikt.....</i>	<i>11</i>
<i>Tematikk.....</i>	<i>12</i>
Heretter heiter det: vi – Diskusjon av romanens betydning for fellesskapet	14
Avslutning	15
Litteratur	17

Introduksjon

Eirik Vassenden (2007, s. 358) omtaler samtidslitteraturen som «et sted for forvaltning og problematisering av sentrale samtidige fenomener». Litteratur kan med andre ord være en inngang til en diskusjon om ulike kjennetegn ved «nåtids-samfunnet». I lys av Vassendens beskrivelse av samtidslitteraturen kan man hevde at samtiden påvirker litteraturen og hva forfattere velger å skrive om, men litteraturen har også en kraft til å kunne påvirke samtiden. Ved å tematisere og kritisere ulike tendenser i samfunnet, kan litteratur i beste fall bli et middel til å oppnå nødvendige samfunnsendringer. Gjennom leserens fortolkningsprosesser kan teksten få en formende og omformende kraft, og dermed skape et bånd mellom litteratur og politikk (Kjørholt, 2019, s. 305). Slik blir ikke lenger litteraturen noe individuelt, men noe som angår oss alle.

Under samtidslitteraturen finner man en rekke romaner som på ulike måter fanger tidens røst. Én av bøkene som har fått mye oppmerksomhet etter sin utgivelse er Olaug Nilssens *Tung tids tale* (2018). Ellingsen (2017) skriver i *Vernepleieren*: «Denne lille boken som har potensiale i seg til å endre hele vår velferd». I romanen belyser Nilssen den politiske debatten rundt den norske velferdsstaten gjennom en virkelig og sår skrift. Hun beskriver den vanskelige hverdagen som mor til et barn med regressiv autisme¹, og møtet med byråkratiet og velferdsstatens utmattende prosesser for å få hjelp og støtte. Et interessant anliggende er hvordan fortellingen formidles, og hvordan dette gjør at romanen har potensiale til å skape politisk endring. En narratologisk analyse som også undersøker litteraturens følelsesmessige dimensjoner, kan gi innsikt i et slikt spørsmål. Jeg vil derfor undersøke følgende problemstilling i denne bacheloroppgaven: *Hvordan blir livet som mor til et barn med psykisk utviklingshemming skildret i Tung tids tale, og hvilket potensial til å skape politiske endringer rommer romanen i kraft av dens affektive innvirkning på leseren?*

Oppgaven er strukturert etter metode, analyse og diskusjon. I metodekapitlet presenterer jeg narratologi og affektiv narratologi som tekstanalytisk redskap. Jeg forklarer hvordan man gjennom nærlesing kan finne og forstå affektive mønstre i litteraturen. I analysen brukes et utvalg begreper fra narratologi og affektiv narratologi: fortellerstemme, fokalisering, begreper om rom og tid, og begreper innen karakteranalyse. Her trekkes også relevante eksempler fra romanen inn. Narratologiens verktøy brukes deretter som utgangspunkt for en tematisk

---

¹ Autisme med sen debut

lesning. Videre diskuterer jeg oppgavens problemstilling og relevans i et diskusjonskapittel med tittelen «Heretter heiter det: vi – Diskusjon av romanens betydning for fellesskapet». Til slutt avrundes oppgaven i avslutningen.

Metode

Narratologi og affektiv narratologi

Hans H. Skei (2006, s. 34) skriver at en metode er «en ettersporing, en forfølgelse, en vei mot et mål». Metoden man benytter seg av er altså den fremgangsmåten som brukes til å besvare det spørsmålet man ønsker å undersøke i oppgaven. I denne oppgaven belyses problemstillingen gjennom en narratologisk tilnærming til nærlesing. Narratologi betyr «læren om fortellende teksters struktur», og er et begrep som dateres til 1972 og den franske teoretikeren Gérard Genettes *Discours du récit* (Aaslestad, 1999, s. 7). Liv Helene Willumsen (2006, s. 40) skriver at man i en narratologisk analyse ønsker å undersøke hvilke fortellergrep fortelleren anvender. På denne måten har analysen en tekstorientert tilnæringsmåte. En narratologisk tekstanalyse studerer fortellingens perspektiver, og søker dermed ikke bare svar på *hva* en tekst betyr, men *hvordan* den betyr (Aaslestad, 1999, s. 25). Denne formuleringen samsvarer med selve essensen i oppgavens problemstilling. Det som blir undersøkt er hvordan fortellingen i romanen blir fortalt. Hvilke elementer og strukturer i teksten påvirker leseren gjennom lesningen, og hvordan?

Den affektive narratologien er en gren innen og et nytt bidrag til narratologien. Siv Gøril Brandtzæg (2017, s. 200) plasserer Per Thomas Andersens studie om affektiv narratologi i «den post-klassisistiske narratologien». Der den klassiske narratologien har hatt en mer objektiv, strukturell tilnærming til litteratur, tar den affektive narratologien en mer subjektiv inngang gjennom å berøre det emosjonelle aspektet ved litteraturen (Brandtzæg, 2017, s. 200). I tillegg argumenterer hun for at denne «affektive vendingen» i narratologien i større grad involverer tverrfaglige diskusjoner. Hun skriver at man i en slik analyse ikke bare fokuserer på de strukturelle elementene i teksten, men at man også har en «hermeneutisk tilnærming til spørsmålet om hvordan tekstlesning kan belyse menneskelig erfaring» (Brandtzæg, 2017, s. 200). Slike betraktninger er bakgrunnen for valget av affektiv narratologi som metode i denne oppgaven. Romanen kan sies å være tverrfaglig i seg selv, ved at den bringer temaer som helse og uhelse inn i skjønnlitteraturen. Den affektive narratologien oppleves derfor som en fruktbar inngang til å trekke linjer mellom medisin og humaniora.

Fortellerstemme, personstemme og fokalisering

Den tradisjonelle narratologien etter Genette kan deles inn i tre nivåer: tid, modus og stemme. Disse knyttes videre opp mot ulike analysekategorier (Willumsen, 2006, s. 43). En vanlig feiltakelse går ut på å dra likhetstegn mellom stemmen og synsvinkelen i en tekst, når dette i realiteten er to forskjellige ting (Andersen, 2012, s. 49). Stemmen er den *fortellende* instansen i teksten, hvor kategoriene fortellerstemme og personstemme faller inn. Aaslestad (1999, s. 99) skiller mellom fortellerstemme og personstemme for å markere forskjellen i stemmen til fortelleren og de fiktive personene i en tekst. Å undersøke stemmen i en tekst innebærer derfor å stille spørsmål om «hvilke måter de fiktive personene kommer til orde på, og hvordan talen distribueres mellom forteller og person» (Aaslestad, 1999, s. 95). Avhengig av om fortelleren befinner seg innenfor eller utenfor fortellingen, deles fortellerstemmen inn i personal og aural forteller (Andersen, 2012, s. 48). Synsvinkelen er derimot tilknyttet tekstens modus, og går under kategorien fokalisering. Her undersøker man hvor sansningssenteret i teksten ligger (Aaslestad, 1999, s. 84). Det skilles her mellom intern-, ekstern- og nullfokalisering, avhengig av sansningssenterets plassering (Andersen, 2012, s. 49-50).

Rom- og tidselementer

Innen narratologien knyttes kategoriene varighet, rekkefølge og frekvens til fortellingens tidsaspekt (Andersen, 2012, s. 31-35). Alle disse sier noe om tidsrelasjonene mellom historie og fortelling. Andersen (2012, s. 30) markerer et skille mellom «*historien* det fortelles om, og hendelsene i *fortellingen* der historien blir fortalt». Trolig henviser Andersen her til de russiske formalisters innflytelsesrike begreper *fabula* (historie) og *sjuzet* (plott) (Claudi, 2013, s. 29). Begrepet varighet innebærer å se på den tidsmessige utstrekningen i fortellingen, altså hvor lang historien er i forhold til teksten (Andersen, 2012, s. 31). Rekkefølge handler om hvordan hendelser i historien presenteres i fortellingen. Her kan man også trekke inn begrepene kronologi, analepse og prolepse (Andersen, 2012, s. 33). Til slutt handler frekvens om hvor mange ganger en hendelse blir fortalt, og hvorvidt ulike elementer repeteres eller ikke (Andersen, 2012, s. 33). De forskjellige teknikkene kan ha ulik virkning i ulike tekster. Analyseobjektet for denne oppgaven er en kort roman på 156 sider, med en handling som strekker seg over et halvt år. Særlig sønnen Daniel og hans utvikling over tid er sentral for handlingen i romanen. Dette, og andre tidselementer belyses i analysen.

Fortellinger foregår på ulike steder og litteraturens steder er befolket av litterære figurer (Andersen, 2012, s. 35). I affektiv narratologi spiller romlige aspekter en viktig rolle: “By means of narrative devices the author creates specific affective or emotional spaces, and allows the affects of the characters to take place within these spaces to attain definite affects” (Andersen, 2016, s. 42). Sentralt i den affektive narratologien er derfor spørsmål om hvordan karakterenes følelser utspiller seg i ulike rom og hvordan følelsene driver handlingen fremover (Andersen, 2016, s. 38). Effekten av slike affektive rom kan være at leseren får en dypere innsikt i karakterenes tanker og følelser, i tillegg til en opplevelse av hvilke atmosfærer som trigger ulike emosjoner hos karakteren. De ulike stedene hvor hendelsene i fortellingen utspiller seg kan altså bety noe for karakteren, som igjen kan bety noe for leserens opplevelse av fortellingen. I *Tung tids tale* opplever leseren hovedpersonen Olaug i ulike omgivelser. Vi leser om situasjoner hjemme, ute på tur, i bilen og i møter med forskjellige offentlige instanser. Analysen undersøker hvilken betydning lokaliteten har for Olaug og hennes affektive reaksjoner.

Litterære personer

I en fortelling møter vi forskjellige personer, vesener eller aktører, som alle eksisterer gjennom den litterære teksten og leserens forestillingsevne (Andersen, 2012, s. 41). De ulike karakterene i fortellingen kan være *flate* eller *runde*, også kjent som statisk og dynamisk. Flate personer fremstår uforanderlige, mens runde personer er individualiserte personer som forandrer seg gjennom fortellingen (Andersen, 2012, s. 43). I tillegg kan de litterære karakterene være psykologisk komplekse og sammensatte, og på den måten ha likhetstrekk med mennesker i den virkelige verden. Andersen (2012, s. 43) skriver at det er vanlig å finne tre konfliktnivåer knyttet til karakterene i litterære fortellinger: indre konflikt, konflikt med andre personer i fortellingen og konflikt mellom individ og samfunn. I analysen vil fokusområdet ligge på hovedpersonen Olaug som en rund karakter, som på grunn av ytre hendelser endrer seg gjennom fortellingen. Hun er en sammensatt og kompleks karakter som kan gjøres gjenstand for en affektiv narratologisk analyse basert på de tre konfliktnivåene.

Litterær analyse av *Tung tids tale*

Presentasjon av romanen

Tung tids tale er en virkelighetsroman som handler om hvordan det er å være forelder til et barn med sterk autisme. Daniel er en vakker gutt, som de siste årene har mistet språket gradvis, i tillegg til å vise endret personlighet og atferd. Boken skildrer hverdagen til Olaug og familien, og den vanskelige livssituasjonen de står i. Gjennom morens blikk, får leseren innblikk i hvilke utfordringer de står overfor. Hverdagen med Daniel er tydelig utfordrende og utmattende, og Daniel kan til tider være både utagerende og voldelig. Olaug og familien gjør alt de kan for å hjelpe Daniel, men blir tydelig preget av sin livssituasjon. Samtidig kjemper foreldrene en kamp mot det offentlige tjenesteapparatet for å få den hjelpen og avlastningen de så sårt trenger, og har krav på. Fordi Olaug og hennes mann ikke ønsker å diagnostisere Daniel, blir denne kampen både lang og frustrerende.

Olaug som forteller og sansende instans

Tung tids tale er en roman som bæres frem av en autodiegetisk forteller, altså en personal forteller som selv utgjør hovedpersonen i fortellingen (Genette, 1972, s. 253). Det avklares tidlig i romanen at fortellerstemmen er Olaug, og at dette er en fortelling om Daniel, til Daniel: «Du heiter Daniel. Du er ein sterk gut på ni år. Eg heiter Olaug. Eg er ei stor dame på snart førti» (Nilssen, 2018, s. 9). Fortellerstemmen henvender seg til Daniel gjennom et litterært «du». Du-henvendelsen gir romanen et personlig preg. Olaugs mann og to yngste barn er fjerne bipersoner i fortellingen, og fortellerstemmen ligger aldri hos dem. Fortellerstemmen formidler innsyn i, og uttrykker kunnskap om det offentlige tjenestevern. Den forteller detaljert om møter og telefonsamtaler med ulike fagfolk. Dette gir leseren innblikk i prosessene på innsiden av systemet: «Nei, det er Forvaltningen som har bestemt at han får tiltaket. Det er Etat for barn og unge som skal bestemme korleis tiltaket skal nyttast» (Nilssen, 2018, s. 36). Stemmen gir også innblikk i dagliglivet slik det utspiller seg gjennom mors perspektiv. Hverdagens behov for struktur og orden skildres gjennom en rutinepreget skrift:

Eg handlar raskt. Sorterer matvarene i handleposane etter kva rom dei skal til i huset. Set handleposane på rekke i bagasjerommet. Set meg i framsetet og hugsar kaffidammen. Går til bagasjerommet og finn tørkerullen i rett pose. Tørkar opp, kastar bosset i spannet utanfor butikken. Går inn igjen i bilen. (Nilssen, 2018, s. 27)

Samhandlingen med det offentlige har stor betydning for romanens troverdighet. Erfaringene fortelleren har fra møter og telefonsamtaler skaper en tillit til fortelleren og situasjonen, og en opplevelse av at man leser om noe virkelig og selverfart. Den rutinepregede, hverdagslige fortellermåten som vist i eksemplet over gjør fortellingen nær og identifiserbar for leseren, hvilket også har betydning for romanens troverdighet. Fortellingen blir i tillegg mer levende og virkelig gjennom valget av intern fokaliserings. Gjennom hele romanen er Olaug den sansende og tenkende instansen, og leseren ser verden gjennom hennes øyne. Romanen gjennomsyres av en bestemt holdning Olaug har mot dagens diagnosesamfunn og dens videre innvirkning på byråkratiet: «Diagnosesamfunnet, må alt liksom heite noko? Kva skjeddde med god, gammaldags maur i beina og makk i ræva, kvifor får ein ikkje berre vere det ein er, utan at det på død og liv må heite noko?» (Nilssen, 2018, s. 9). Denne tydelige holdningen kan vitne om negative opplevelser med systemet, og til og med ses på som et direkte resultat av disse erfaringene. Hva dette dreier seg om, og konsekvensen av erfaringene opplever leseren gjennom Olaugs tanker og indre følelsesliv. Gjennom levende skildringer blir angsten, frustrasjonen, utmattelsen og stresset nesten til å ta og føle på. Olaugs innestengte frustrasjon fremprovoseres i møter med fagfolk, og velter ut mot leseren:

Eg orkar ikkje tale vår sak.

Men så orkar eg likevel, ikkje berre orkar, eg må, eg lar det velte ut som ei høg, hakkete sirene, UTAGERING SJØLVSKADING AVFØRING alltid upassande bresteferdig, alltid uartikulert TIMEVIS MED LYDAR NATT SOM DAG. Venene mine rømmer unna, ALT I MUNNEN, GIFT, SIGARETTSNIPAR, STEIN dei skvett redde inn i lukka ansikt ALLE TING BLIR ØYDELAGDE og kjem ikkje ut. (Nilssen, 2018, s. 26)

Andersen (2012, s. 52-53) skriver at jeg-fortellere i romaner kan oppleves upålitelige, fordi «det subjektive preget kan bli så påfallende at vi mister troen på fortellerens autoritet når det gjelder fremstillingen av situasjonen». I lys av hva Andersen skriver vil det faktum at *Tung tids tale* er en autodiegetisk fortelling med gjennomgående intern fokaliserings, i utgangspunktet åpne for en slik leseropplevelse. Denne fortellingen som er om og til Daniel, fortelles av og gjennom Olaug. Leseren gis ikke på noe tidspunkt i romanen innblikk i Daniels opplevelse av sin livssituasjon. Det er likevel en nødvendighet ved dette: Du-henvendelsen fungerer som en apostrofering – «en retorisk tiltale av noe eller noen som ikke kan svare» (Warberg, 2021, s. 60). Daniel som individ formidles gjennom Olaugs perspektiv, da han er uten verbalt språk og derfor ikke selv kan tale sin sak. Jeg-fortellerperspektivet og apostroferingen gjør romanen til en fortelling om Daniel og Olaug, men først og fremst om

Olaug som pårørende. Leseren får innsyn i, og en nærhet til den subjektive opplevelsen av å være pårørende mor til et barn med sterk autisme, og hvordan byråkratiske prosesser påvirker livet til de nærmeste pårørende.

Tidselementer, følelser og affektive rom

Romanen fortelles stort sett i kronologisk rekkefølge. Handlingen strekker seg over et tidsrom på omtrent et halvt års tid, fra «siste mandag i november», til «tredje torsdag i mai», slik første og siste kapitteltittel lyder. Unntaket fra kronologien ligger i tilbakeblikkene, analepsene, i form av minner som gir glimt av hvem Daniel var som liten: «Bestemor jobbar i Turkmenistan, fortalde du, og det var ikkje berre rett, det var også rett og tydeleg uttalt» (Nilssen, 2018, s. 41). Tilbakeblikkene gir leseren et mer utfyllende bilde av hvem Daniel er, og hans regressive utvikling. Man får opplevelsen av at dette aspektet er viktig for Olaug, i og med at det er et stadig tilbakevennende element i fortellingen. På samme måte som tilbakeblikkene er et gjentakende element, gjentas også frasen «Det er eksistensielt», som i eksemplet «Vi vil ikkje setje PU-diagnose². Det er eksistensielt for oss» (Nilssen, 2018, s. 36). Sett i lys av hvem Daniel var før kan dette tolkes som at det å sette diagnose på Daniel blir det samme som å stenge døren for at han noen gang vil gå tilbake til den han tidligere var. Olaug befinner seg i en fornektelse, hvilket gjør det vanskeligere å få rett til statlig hjelp. Minnene Olaug har om hvem Daniel var tidligere tydeliggjør fornektelsen, og viser hvordan Olaug klamrer seg fast i fortiden.

Gjennom romanen følger leseren Olaug i ulike omgivelser, her omtalt som *rom*. Ulike hendelser utspiller seg i ulike rom, henholdsvis hjemme hos Olaug, i bilen, ute på tur og i møter med forskjellige hjelpeinstanser. Gjennomgående i romanen er det at bilturer og gåturer i naturen preges av en hyggeligere atmosfære enn hjemme og i møter. Gernot Böhme (1993) er kjent for å teoretisere atmosfære-begrepet. Han peker på at emosjonelle ladninger, følelser og stemninger, oppstår i- og fyller ulike rom. Atmosfærer kan ikke ses, føles eller berøres, men merkes (Böhme, 1993, s. 113). De ulike atmosfærene i romanen påvirker Olaug og skaper et gjentakende mønster i hennes affekter. Gjennomgående i romanen er det at Olaug er ved en lettere sinnstilstand når hun befinner seg i bilen og ute i naturen. Begge steder skildres hyggelige stunder med Daniel, eksempelvis gjennom allsang i bilen eller lek på tur. Både hjemme og i møter uttrykker Olaug negative følelser, som irritasjon, ubehag og frustrasjon. I

---

² Forkortelse for psykisk utviklingshemming

et møte med ansvarsgruppa blir Olaug tydelig preget av en tynget og anspent atmosfære i rommet:

Han har vel ikke egentlig hatt regresjon på andre områder enn det, heldt han fram, og ut frå tonen i stemma og korleis han tok sats, ut frå korleis resten av møtelyden blei sitjande tause og stive, så forstod eg at dei hadde snakka om oss, dei hadde snakka om oss bak ryggen vår, dei syntest vi var galne, at vi levde i ei drøymeverd. Der og då blei eg svar skuldig, først og fremst fordi det snurpa seg saman i brystet, men også fordi eg ikkje klarte å hugse det i augneblinken. (Nilssen, 2018, s. 78)

I eksemplet beskrives opplevelsen av at det «snurper seg sammen i brystet». Denne følelsen kan assosieres med angst. Her er Olaugs negative følelser et resultat av hennes fortolkning av situasjonen og atmosfæren i rommet. Ut fra fortellerstemmens beskrivelser av menneskene i rommet som «tause og stive», stammer den negative atmosfæren fra kroppsspråket og energien til menneskene rundt. Olaug blir affisert av den ubehagelige situasjonen, og reagerer med å trekke seg tilbake. Menneskene på møtet er fagfolk, og på den måten representanter for byråkratiet. Når Olaug er hjemme hos seg selv er hun også i kontakt med fagfolk, gjennom telefonsamtaler og mailutvekslinger. Også her viser Olaug tegn til stress: «Eg legg meg igjen, utan særleg håp. *Du må kvile. Kvile er nødvendig. Alle treng å kvile.*» (Nilssen, 2018, s. 35). Til kontrast blir gåturer og kjøreturer trygge arenaer og en pause fra kaoset hun opplever i hverdagen. Et gyllent øyeblikk mellom Olaug og Daniel utspiller seg gjennom et vakkert møte med naturen:

[...] Eg står stille ei stund bak deg før eg forstår kva du har falle inn i. Det er vatnet som siler ned mellom greinene du høyrer, det er snøsmeltinga som sildrar nedover, då eg høyrer det same, blir eg ståande like fjetra.
Vi to. (Nilssen, 2018, s. 89)

Det er en tydelig forskjell i atmosfærene i de to markerte utdragene. Den ene preges av en anspent tyngde, mens den andre preges av en letthet, et nærmest mediterende øyeblikk. Effekten av kontrasten mellom atmosfærene og Olaugs reaksjoner på dem blir en tydeliggjøring av hva som fremstilles som antagonist i fortellingen, nemlig velferdssamfunnet. Når Olaug er i kontakt med ulike representanter for velferdsstaten skildres negative følelser, i motsetning til de positive følelsene man ser hos henne på tur og i bilen. I tillegg skaper kontrasten en kobling mellom romanens politiske og personlige handling. Det er krevende for Olaug å være mor til Daniel, men samfunnsmessige forhold gjør det desto mer

krevende. *Tung tids tale* er derfor en roman om hvordan det er å være mor til et barn med autisme, men også hvordan det er å være datter av et byråkratisk samfunn.

Karakterer og konflikt

Den ovennevnte kontrasten mellom de affektive rommene kan også speile ulike konfliktnivåer i fortellingen. Fortellingen skildrer det intense følelsesliv hos en mor til et barn med autisme. Rollen som pårørende og nærmeste omsorgsperson er belastende, hvilket viser seg gjennom hovedkarakterens indre liv. Olaus står i en indre konflikt i form av at hun strever med å akseptere at Daniel har en psykisk utviklingshemming. Hun bruker fornektelse som en psykisk forsvarsmekanisme: «Eg forstår det framleis ikkje. Eg finn ikkje det autistiske.» (Nilssen, 2018, s. 45). Som konsekvens blir det vanskeligere å få offentlig hjelp. Hun kjemper en kamp mot velferdsstatens lange prosesser for å få den støtten familien trenger. Fortellingen skildrer på denne måten også en konflikt mellom individ og samfunn. For en vestlig leser kan denne konflikten gi assosiasjoner til Franz Kafkas roman *Prosesen*, en monumental roman i europeisk litteraturhistorie. Den kan oppfattes å handle om det lille menneskets møte med det moderne byråkratiet, men kan også leses som en beretning om maktesløshet generelt (Kafka, 1925/2022). Silke situasjoner har fått et eget begrep: «Kafka-prosess». Olaus kan sies å stå i en såkalt «Kafka-prosess». Hun omringes av ansiktsløse byråkratiske prosesser som gjør henne maktesløs i eget liv. Prosesen fremstår utmattende, umulig og uten løsning. Denne konflikten resulterer videre i en konflikt mellom Olaus og andre personer i fortellingen. En følelse av skam skaper ansente relasjoner til menneskene hun er i kontakt med. Skammen fører til en sterk selvbevissthet overfor fagfolk:

Barnepsykologen greidde ikkje snakke med denne merkeleg svake mora di, ho visste ikkje kva ho skulle seie til mora di, spriket var så stort mellom kven du viste, og kven vi hadde fortalt om, mellom kven den ressurssterke mora burde vere, og kven ho viste fram at ho var. (Nilssen, 2018, s. 56)

Det som her beskrives er en opplevelse Olaus har av at hun ikke når opp til de forventninger som stilles til henne. Hun føler at hun mislykkes som mor og omsorgsperson. Ulike affekter påvirker hvordan vi føler oss, oppfører oss, skriver og tenker (Probyn, 2004, sitert i Gregg & Seigworth, 2010, s. 14). Olaus opplever i eksemplet at barnepsykologen sender signaler som bekrefter hennes følelser. Dette påvirker kommunikasjonen mellom dem negativt, og skaper en form for konflikt. Olaus har i tillegg et konfliktpreget forhold til sin sønn Daniel. Daniels temperament og mangel på impuls kontroll er ofte direkte årsak til Olaus psykiske og fysiske

utfordringer: «[...] Du slo meg. Eg sa nei og flytta handa di roleg tilbake. Du slo meg, eg brølte. Du beit meg, eg banka i veggen» (Nilssen, 2018, s. 107). Olaug forsøker å bevare roen, men som virkelige personer har også hun en tålmodighetsgrense som her brytes. Daniel er i høy grad styrende for de affektive tilstander Olaug opplever. Når Daniel er sint og vrang blir Olaug oppgitt, men når Daniel er blid og glad blir Olaug oppløftet: «Eg ser på deg i bakspegelen. Du ser rett i den oransje veggen. Så bråsnur du på hovudet og møter blikket mitt. Vi smiler til kvarandre» (Nilssen, 2018, s. 149). Det er tydelig at Daniels kroppslige energi påvirker Olaug.

Ifølge Andersen (2012, s. 43) er det i litterære fortellinger vanlig å finne alle de tre konfliktnivåene indre konflikt, konflikt med andre personer og konflikt mellom individ og samfunn. Konfliktnivåene, og hvordan de virker med hverandre gjør *Tung tids tale* til en kompleks psykologisk fortelling som gir et bredt bilde på én bestemt familieskjebne. Det realistiske i konfliktnivåene gjør fortellingen virkelighetsnær og relevant. Den indre konflikten hos Olaug gjør at leseren blir godt kjent med hovedkarakteren. Hun er en *rund* karakter, en individualisert og sammensatt skikkelse med menneskelige reaksjoner og følelser tilknyttet den livssituasjonen hun står i. Samtidig gjør konflikten mellom individ og samfunn at leseren får innblikk i virkeligheten Olaug er en del av utenfor fiksjonen. Dette er en virkelighet mange lesere ikke har personlig kjennskap til, men likevel er en del av som samfunnsborger. Erfaringene hovedkarakteren har med systemet og den personlige innvirkningen det har på henne, kan potensielt appellere til leserens følelser. Aristoteles (340 f.Kr./2006, s. 135) har uttrykt at «Vi føler medlidenhet med de som er våre likemenn, i alder, karakter, holdning, verdighet, familie, for i alle disse tilfellene får vi inntrykk av at ting kan skje med oss selv også». Slik fungerer også Olaug i *Tung tids tale*.

Tematikk

Tematikken i en roman innebærer en undersøkelse av hva teksten innholdsmessig handler om, altså hva som er «det totale meningsinnholdet i teksten» (Willumsen, 2006, s. 53). Tekstens konstruksjon og formmessige grep påvirker den tematiske tolkningen. Slik jeg leser *Tung tids tale*, med narratologien og den affektive narratologiens verktøy i bakhånd, er det mest sentrale temaet i romanen hvordan det er å være forelder til et annerledes barn. Med andre ord kan romanen kalles en pårønderroman, en historie om sårbarheten pårønderrollen medfører. Denne tematikken reflekteres i romanens fortellergrep. Valget av intern fokalisering og jeg-

forteller gir fortellingen et subjektivt preg. Fokus ligger hos Olaug, som den nærmeste pårørende til Daniel, hvilket gir leseren innblikk i hennes opplevelse av situasjonen. Tematikken gjenspeiles også i romanens affektive dimensjon. Hovedkarakterens følelser og tanker fyller en viktig rolle i romanen, og skildres både intenst og virkelig. Rekkefølgen på hendelsene i fortellingen, med gjentakende tilbakeblikk, viser den vanskelige erkjennelsesprosessen av å miste et barn gradvis. Olaug har naturlige følelser til et menneske i fornektelse og sorg.

Relatert til pårørende-tematikken, leser jeg kjærlighet som et viktig undertema. Romanens handling reiser spørsmål som: Hvor langt strekker man seg for menneskene man elsker? Dette kommer tydelig frem gjennom to enkle setninger på side 140 i romanen: «Eg åtte ikkje kjærleik. Jo, det gjorde eg!» (Nilssen, 2018). Første setning er en allusjon til Tor Jonssons rørende dikt «Eg åtte ikkje kjærleik», trolig skrevet i 1951 (2021, s. 239). Jonsson tok sitt eget liv samme år, og diktet ble funnet ved hans side. Ensomhet og uopnåelig kjærlighet drev ham til å ta sitt eget liv (Kolloen, 2003). På bakgrunn av historien til diktet får de to setningene en ekstra tyngde i romanen. Første setning vitner om en følelse av å være på randen til å gi opp – slik Tor Jonsson ga opp. Olaug står i en svært krevende livssituasjon, som påvirker hennes psykiske helse. Hun befinner seg i en situasjon der hun spør seg selv: Hvorfor gjør jeg dette? Er dette livet verdt å leve? Vi mennesker har likevel ofte to stemmer i oss. Kjærligheten Olaug har til sin sønn Daniel er sterkere enn smerten tilknyttet rollen som nærmeste pårørende. Hun har kjærligheten, og svarer sine tanker med «Jo, det gjorde eg!». I motsetning til Tor Jonsson velger Olaug livet fordi hun har kjærligheten.

Tung tids tale kan gjerne kalles et vitnesbyrd om den norske velferdsstaten. Velferdsstaten er derfor også et sentralt tema i romanen. Olaug og hennes mann jobber hardt for å få den omsorg og oppfølging Daniel trenger, men fordi de ikke ønsker å sette en PU-diagnose blir prosessen lang og komplisert. Dette gjennomsyrrer romanen fra start til slutt. Første side begynner med setningen «Diagnosesamfunnet, må alt liksom heite noko?», hvilket markerer en tydelig holdning til et snevert normalitetsbegrep (Nilssen, 2018, s. 9). Siste side i romanen viser utklipp av et avslag på søknad om omsorgslønn, noe som underbygger velferdsstattematikken (Nilssen, 2018, s. 155). Narratologien og affektteoriens verktøy kaster lys over noen trekk ved romanen som bidrar til å konsolidere tematikken. Mest fremtredende er konflikten mellom individ og samfunn. Olaug kjemper en kamp for å få hjelp, men hun befinner seg i en byråkratisk labyrint. De mange møtene med ulike hjelpeinstanser er en del

av romanens affektive rom, og leseren tar del i en rekke telefonsamtaler mellom Olaug og ulike fagfolk. Jeg tolker *Tung tids tale* i høy grad som en kommentar til velferdssamfunnet, med troverdige skildringer om en familie i en krevende livssituasjon.

Heretter heiter det: vi – Diskusjon av romanens betydning for fellesskapet

Utgangspunktet for denne bacheloroppgaven var følgende problemstilling: *Hvordan blir livet som mor til et barn med psykisk utviklingshemming skildret i Tung tids tale, og hvilket potensial til å skape politiske endringer rommer romanen i kraft av dens affektive innvirkning på leseren?* Frem til nå har oppgaven hovedsakelig fokusert på problemstillingens første del. I det følgende vil problemstillingens andre del belyses gjennom en diskusjon av romanens ekstralitterære effekt.

Romanens tittel er et intertekstuelte grep, lånt fra Halldis Moren Vesaas' dikt «Tung tids tale» fra samlingen med samme navn (1945). Diktet ble skrevet under den andre verdenskrig, og handler om å holde sammen i vanskelige tider. Diktets to første verselinjer lyder som følger: «Det heiter ikkje: eg – no lenger. Heretter heiter det: vi.» Den intertekstuelle referansen kan tolkes på flere måter. I lys av de første verselinjene i diktet kan tittelen forstås som et budskap om at også leseren er en del av et større «vi». Forfatteren Olaug Nilssen skriver ikke bare en fortelling om én bestemt familieskjebne, hun skriver om noe som angår oss alle. Vi er alle en del av et større system og vi vil alle trenge en form for hjelp av systemet på et eller annet tidspunkt i vårt liv, enten det er som nyfødt baby, syk eller gammel. I tråd med dette understreker Virginia Held (2005, s. 10) at mennesket ikke er uavhengig, selvstendig og fritt, men tvert imot inngår i et nettverk av omsorg med andre mennesker. Hun hevder at et velfungerende samfunn krever en felles enighet om omsorg, i etikk og moral, for at mennesker skal få den hjelpen de trenger, og for at vår art skal overleve (Held, 2005, s. 10). Dette er verdier man finner igjen i den nordiske velferdsmodellen, som har universelle velferdsrettigheter, hvor familien spiller en underordnet rolle. (Krokstad & Hara, 2022, s. 170-172). Det er under denne modellen man finner et større «vi», hvilket gjør romanen til en fortelling om noe som angår et «oss».

Tung tids tale belyser en aktuell samfunnsdebatt om den offentlige velferden gjennom en

levende fortelling om hvordan det er å være pårørende til et annerledes barn. Analysen har vist hvordan den affektive dimensjonen i romanen rommer et potensial til å vekke leserens empati. Sammenstøtet mellom Olaugs families behov for hjelp og byråkratiets strenge regler kan få leseren til å reagere med negativ affekt på de gjeldende strukturer i samfunnet.

Raymond Williams (1977, s. 132) bruker begrepet *følelsesstrukturer* om kollektive følelser i en befolkning og skriver at nye følelsesstrukturer kan få befolkningen til å ville forandre samfunnet. I tråd med dette argumenterer Gregg og Seigworth (2010, s. 2) for at affekt ansporer til handling. En følelsesmettet roman, som *Tung tids tale*, kan ha en kraft til å endre følelsesstrukturene i et samfunn, og dermed bidra til politisk endring. Fortellingen i seg selv, men særlig hvordan den formidles, når *inn* til leseren og *ut* til mange. Det er på denne måten romanen får en formende og omformende kraft, slik Kjørholt (2019, s. 305) beskriver det.

Gjennom fortellingen om Olaug og hennes kamp for hjelp og støtte, tematiserer romanen motsetningsforholdet mellom fellesskap og ensomhet. Ensomheten gjenspeiles i den vage og minimale involveringen av fortellingens bipersoner. Leserens er klar over at Olaug har mann og to andre barn, men deres tilstedeværelse i romanen er nærmest usynlig. Båndet mellom Olaug og Daniel er sterkt, men grunnet Daniels diagnose er det bare Olaug som er handlende og aktiv, og som har en stemme. Daniel er fullstendig avhengig av Olaug og vil miste sin eksistens uten henne. I denne tosomheten står hun med vage og skjøre bånd til resten av verden. Olaug viser følelsesmessige symptomer på et ensomt og fortvilt menneske. Hun stresser, har angst og sover dårlig. Hverdagen er utfordrende og ansvaret for stort å bære alene. Det er når man ser ensomheten hos Olaug man forstår betydningen av fellesskap. Som leser stiller man seg derfor spørsmålet: Hvor er fellesskapet? Olaug trenger hjelp av ulike omsorgstjenester, men byråkratiet gjør det vanskelig. Fortellingen kolliderer med det som trolig er manges oppfatning av velferdsstaten som en trygg og sikker hjelp i slike situasjoner. Dikotomien mellom fellesskap og ensomhet blir på denne måten en del av romanens politiske budskap, som utfordrer diagnosesamfunnets sykeliggjøring og byråkratiets rigiditet.

Avslutning

Tung tids tale er en sterk roman om pårønderollen, og utfordringene den gir. Romanens fortellerstemme gir leseren innsyn i en mors innerste frustrasjon og desperasjon. Olaug gjør alt hun kan for å være en god mor for Daniel. Leverer og henter, tar med på tur, leker og underholder, men mest av alt: kjemper for at han skal få nødvendig hjelp og støtte utenfra.

Denne kampen blir lang og utmattende, og påvirker Olaug sterkt affektivt. Hun er frustrert, sliten, har angst og sover dårlig. Kjærligheten til Daniel overskygges av utfordringene. Samtidig strever hun med å akseptere at Daniel har en regressiv utvikling, hvor han litt etter litt forsvinner fra den han var som liten. I møte med ulike representanter for byråkratiet føler Olaug seg liten og maktesløs. Følelsene skildres virkelig, og Olaug sine reaksjoner er realistiske og menneskelige. Dette gjør henne til en psykologisk sammensatt karakter som leseren kan kjenne seg igjen i, og sympatisere med.

Litteratur har en egen evne til å vekke empati og innlevelse – egenskaper som er avgjørende i et demokratisk samfunn. Kombinasjonen av at *Tung tids tale* er en fortelling som vekker følelser, og at den tematiserer utfordringer rundt velferdsstatens byråkratisering, åpner for at romanen har et potensial til å stimulere til politisk endring. Den affektive narratologien viser, og har vist i denne analysen, hvordan følelser ikke bare er viktig for individet, men også samfunnet. Ved å lese historier som berører, som fortellingen om Olaug i *Tung tids tale*, kan mennesker få en økt innlevelse i, og forståelse for komplekse følelser. Følgelig kan dette potensielt anspore til handling og politisk deltakelse. På denne måten er *Tung tids tale* ikke bare en fortelling om Olaug og Daniel, men en fortelling om oss.

Litteratur

- Andersen, P. T. (2016). *Story and emotion: a study in affective narratology*. Universitetsforlaget.
- Andersen, P. T. (2012). Fortellekunstens elementer. I P. T. Andersen, G. Mose & T. Norheim (Red.), *Litterær analyse: en innføring* (s. 27-55). Pax Forlag.
- Aristoteles. (2006). *Retorikk*. (T. Eide, Overs.). Vidarforlaget. (Opprinnelig utgitt ca. 340 f.Kr.).
- Brandtzæg, S. G. (2017). Per Thomas Andersen: Fortelling og følelse. En studie i affektiv narratologi. *Edda*, 117(2), 199-205. <https://doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2017-02-08>
- Böhme, G. (1993). Atmosphere as the fundamental concept of a new aesthetics. *Thesis Eleven*, 36(1), 113-126. <https://doi.org/10.1177/072551369303600107>
- Claudi, M. B. (2013). *Litteraturteori*. Fagbokforlaget.
- Ellingsen, C. B. (2017, 21. september). Kos er ikke det samme for deg som for meg. *Vernepleieren*. <https://vernepleieren.com/2017/09/21/kos-er-ikke-det-samme-for-deg-som-for-meg/#more-4853>
- Genette, G. (1972). *Figures III*. Editions du Seuil.
- Gregg, M. & Seigworth, G. J. (2010). *The Affect Theory Reader*. Duke University Press.
- Held, V. (2005). *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*. Oxford University Press.
- Jonsson, T. (2021). *Næ rast er du når du er borte: Dikt i samling* (5. utg.). Samlaget.
- Kafka, F. (2022). *Prosess*. (J. Fosse, Overs.). Skald. (Opprinnelig utgitt 1925).
- Kjørholt, I. H. (2019). «Når nasjonens likevekt rystes». En komparativ analyse av kanonlitteraturens rolle etter terrorangrep. *Edda*, 106(4), 294-307.
- Kolloen, I. S. (2003). *Berre kjærleik og død: Ein biograf om Tor Jonsson*. Samlaget.
- Krokstad, S. & Hara, K. W. (2022). *Sosialmedisin, velferd og trygd*. Gyldendal.
- Nilssen, O. (2018). *Tung tids tale* (2. utg.). Det Norske Samlaget.
- Skei, H. H. (2006). *Å lese litteratur* (2. utg.). Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Vassenden, Eirik. (2007). Hva er «samtidslitteratur», og hvorfor leser vi den? Noen begrephistoriske og fagkritiske bemerkninger. *Edda*, 94(4), 357-371.
- Vesaas, H. M. (1945). *Tung tids tale: dikt*. H. Aschehoug & Co.

Warberg, S. H. (2021). Apostrofare den levende: Den pårørendes vitnemål om autisme i
Olaug Nilssens Tung tids tale. *Kultur & klasse*, 49(131), 59-80.

<https://doi.org/10.7146/kok.v49i131.127483>

Williams, R. (1977). *Marxism and Literature*. Oxford University Press.

Willumsen, L. H. (2006). Narratologi som tekstanalytisk redskap. I M. Brekke (Red.), *Å
begripe teksten: om grep og begrep i tekstanalyse* (s. 39-70). Høyskoleforlaget.

Aaslestad, P. (1999). *Narratologi: En innføring i anvendt fortelle teori*. Cappelen Akademisk
forlag.

